

Mégegyszer a filmbírálatról

Filmkultúránk egyik aktuális problémája a filmkritika. Cikkem nyomán vita indult erről a Filmvilág hasábjain. Nagy Péter polemizálásának középpontjában egy kérdés áll: művészet vagy tudomány-e a kritika? S válaszában művészetnek minősíti. Ezzel az állítással már Keszi Imre is vitázik. Látszólag nincs nagy jelentősége ennek a kérdésnek. Valójában azonban igen fontos, hiszen a bírálat lényegét: a kritériumot érinti.

Ha a filmbírálatot a művészetek körébe soroljuk, akkor nyilvánvalóan rá is érvényesek azok a törvényszerűségek, amelyek a művészetre általában vonatkoznak. A műalkotás valamely jelenségről alkotott (keletkezett) esztétikai ítélet rögzítése, művészeti áganként különböző anyag és eszközök segítségével. Minden műalkotás célja a művészéhez hasonló esztétikai (érzelmi) folyamat kiváltása a nézőben.

Nagy Péter szerint a „...kritikus, ha valóban az, szekundér művész, aki a műalkotáson felforrósodva, az alkotás és az élet elemeinek összevetésével, a tudomány törvényeinek ismeretében, s a publicisztika eszközeinek felhasználásával alkotja a maga műfajának remekait, vagy kon-tár műveit”. Vajon az itt leírt folyamat a mű alkotásának vagy élvezésének (valósággal összevető élvezésének) folyamata-e? Én azt hiszem, hogy az utóbbi az igaz, s csak annyiban lehet beszélni szekundér művészségről, amennyiben a műélvezéshez is (és nemcsak az alkotáshoz) esztétikai érzés kell.

Milyen is hát az alkotó és milyen a műélvező folyamat?

A művész, ha esztétikai érzésével értékeli egy jelenséget, akkor erről a jelenségről esztétikai ítélet keletkezik benne. Azaz a tárgyat szépnek, tragikusnak vagy komikusnak stb. ítéli. Ezt a szubjektív érzést (most mellékes, hogy az esztétikai érzés maga is differenciált, hogy az esztétikai szemlélet már formai jegyeket is tartalmaz stb.) a művész objektívizálja, formába önti. Így tudja átadni az adott jelenségről alkotott

szubjektív érzelmi ítéletét a közönségnek. Tehát a műalkotás tartalma az esztétikailag értékelt jelenség lesz, ami mint szubjektív tudati kép él a művészen. Formája pedig a már objektívizált tudati tény, amelynek célja, hogy a nézőben hasonló szubjektív képet (tartalmat) hívjon ki. Ezért mondja Engels a forma és tartalom dialektikájáról beszélve, hogy a forma egyenlő a tartalommal és viszont — hiszen a forma objektívizált tartalom.

A közönség a formával került kapcsolatba. Ennek hatására keletkezik benne — mint annak idején a művészen a jelenség hatására — a tartalom, tárgyról alkotott esztétikai ítélet.

Az esztétikai ítélet, mint érzelmi momentum, természetesen az ember intellektuális és akarati pszichológiai folyamataira is hat. Hogy ez a hatás milyen, az a néző kulturáltságától függ.

A kritikus azonban a mű hatására, tehát azután, hogy a műalkotás érzelmi-esztétikai hatást váltott ki belőle — s ez nem művészet, nem is szekundér művészet, hanem műélvezés —, értelmileg elemzi azt a megismerési folyamatot, amelynek kezdőpontja valamely jelenség esztétikai tulajdonsága vagy tulajdonságai, közvetítője a művész, végpontja pedig ő maga mint műélvező. S ennek az érzelmi — tehát tudományos — elemzésnek — az alkotásnak megfelelően — két mozzanata van. Az egyik az esztétikai szemlélet elemzése és bírálata — ez a tartalmi oldal. Helyese egyáltalán az az esztétikai ítélet, amelyet a művész alkotott a valóságról. Eisenstein a »Patyomkin cirkáló«-ban a matrózok lázadását fenségesnek, tragikusan hősiességnek ítéli. Vajon ilyennek ítélte-e Göbbels is, amikor a film betiltását követelte? S itt Keszi Imrének sincs igaza, amikor olyan határozottan állítja, hogy »... nagyon különböző természetű, művészi igényű, sőt világnézetű kritikusok képesek egy-egy mű helyes megértésére...« Kétségtelen, hogy a »Patyomkin...« szélsőséges példa.

De a kritikusok világnézete azért jelentősebb tényező az esztétikai szemlélet értékelésénél, mint Keszi feltételezi. Egyöntetűbb lehet már különböző kritikusok bírálata az ábrázolással kapcsolatban. Tehát annak megítélésében, hogyan önti formába a művész az esztétikai ítéletet. Ha az első mozzanatnál a kritikusnak ismernie kellett magát az életet, a jelenséget és annak esztétikai tulajdonságait, a másodiknál ismernie kell az adott művészeti ágat, eszközeit, törvényszerűségeit, történetét, eredményeit stb.

A művész sajátos filmművészeti megismerési folyamatot produkált. A kritikusnak ezt kell elemeznie, s nem szubjektív impressziókat kell közölnie. Ez tudományos elemzés, függetlenül attól, hogy publicisztikai formában jelentkezik, sőt a szépirodalom kultúrájának felhasználásával. Természetes, hogy a műalkotás elemzésénél a kritikus saját belső élményéből indul ki. Másból nem is indulhat ki, hiszen ez a mű tartalma. De ez nem teszi művésszé a kritikust. A filmkritikának megvannak a sajátosságai, amelyek megkülönböztetik más tudományoktól. Ilyen sajátosság itt a kritérium kérdése.

A kritikus megállapítja, hogy milyen jelenséghez milyen esztétikai viszonyt törekszik a művész előidézni, milyen esztétikai tulajdonságokat látat meg benne. A valósághú ábrázolás problémája már itt kezdődik. Meg kell állapítani, hogy milyen esztétikai ideált erősít, támogat a műalkotás.

Különböző osztályok, társadalmak, különböző ideálokat tűznek ki maguk elé. A haladó osztályok ideáljai

az adott korban az emberiség fejlődését szolgálják. Természetesen ezt sem lehet vulgárisan és mereven értelmezni. De az esztétikai szemlélet értékelésénél — hiszen nem lehet matematikai képletet, vagy vegyi kísérletet alkalmazni — csak az lehet a döntő szempont, hogy milyen viszonyban van az emberiség haladásával.

Mindennek kikutatása, elemzése és feltárása nagy elméleti munkát ró a kritikusokra. De csak ezzel segíthet a közönségnek és művészeknek egyaránt. Kritikánkból így is az írástudók felelőssége és elmélyült munkája hiányzik. A szubjektív benyomások rögzítése színesítheti, de nem jelentheti a kritikát.

S a kritikus valójában még ennél is tovább megy. Nemcsak az adott műalkotást elemzi, nemcsak azt állapítja meg, hogy az jó vagy rossz, hanem igyekszik elhelyezni a filmművészeti megismerés történelmi folyamatában. Eredmény-e vagy visszalépés? S mi okozta a sikert vagy a kudarcot? Bármelyik olyan ország lapjában — legyen az keleten vagy nyugaton, amelynek filmkritikája nincs annyira elmaradva, mint a miénk, könnyű ezt ellenőrizni.

Persze, a kritika tudomány volta nem zárja ki, sőt megköveteli fejlett esztétikai érzék jelenlétét a filmkritikusnál. Ezt az esztétikai fogékonyságot, az ízlést stb. nem pótolja semmiféle tudományos elemzés. Önmagában viszont nem elég. S ennyiben, úgyszintén abban, hogy erre a fontos kérdésre irányították a figyelmet, feltétlen hasznosak voltak a megjelent vitacikkek.

NEMES KÁROLY

MÁJUS ELSEJÉN TÖRTÉNT

a címe *Luis Saslavsky* legújabb francia filmjének. A nyugati lapok kritikái szerint hosszú ideje nem adott a francia filmművészet ehhez hasonlóan kedves, megható, bájos alkotást. Főszerepét, egy munkást *Yves Montand* alakítja, feleségét *Bernadette Lange*, gyermeküket, aki körül a bonyodalom kialakul: *Yves Noël*, egy sofőrt *Aldo Fabrizi*. A film cselekménye egyébként egyetlen nap, május elsején zajlik le: Jean felesége gyermeket vár, ezért az apát és kisfiát, hogy ne legyenek útban a szülésnél, elküldik otthonról, szórakozzanak május elsején. Az apával és a kisfiával azután számos bonyodalom történik. A kisfiút mutatja hátsó borítólaponk.